

УДК 94(477)''16'': [355.13:94(470+571)](045)
DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-1-10>

Токар Наталія,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії України та всесвітньої історії,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка
vega0604@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2263-2338

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ЛИТОВСЬКО-МОСКОВСЬКІЙ ВІЙНІ 1507–1508 РР.

У статті висвітлюється черговий етап московської експансії щодо українських земель на початку XVI ст. Після завершення литовсько-московської війни 1501–1503 рр. під владу Москви перейшли значні території, які мали важливе стратегічне значення та надавали Москві низку економічних переваг. Однак обидві сторони вважали війну незавершеною, і на новому російсько-литовському кордоні одразу після укладення перемир'я розпочалися зіткнення, які згодом призвели до чергової литовсько-московської війни.

Наприкінці квітня 1507 р. московське військо рушило на Литву, а восени здійснило невдалу спробу захопити Кричев і Мстиславль. Однак міста чинили рішучий опір, і загарбники змушені були відмовитися від своїх планів та повернутися до Московії. Таким чином, перший етап війни не приніс бажаних результатів жодній зі сторін. Другий етап війни 1507–1508 рр. пов'язаний з повстанням М. Глинського, який, заручившись підтримкою Москви, в січні 1508 р. спустошив Слуцьку і Копильську волості та захопив міста Мозир і Бобруйськ. Навесні 1508 р. московіти розгорнули одночасно наступ у трьох напрямках: з Новгороду та з Москви на Смоленськ, з Великих Лук на Полоцьк, а В. Шемячич вирушив на допомогу М. Глинському. Однак московська підтримка не допомогла останньому захопити жодного великого міста, окрім Мозиря та Друцька. У серпні литовські війська здійснили контрнаступ на Сіверцину, захопили фортецю Білу, Торопець і Дорогобуж, але не змогли їх втримати. На початку осені 1508 р. обидві сторони були виснажені й потребували відпочинку. Тому вже 8 жовтня між Литвою і Московським князівством було підписано «вічний мир», за яким Сіверщина юридично закріплювалася за Московією, а Литві поверталася частина волостей, захоплених московськими військами в ході бойових дій 1507–1508 рр., в тому числі й володіння Глинських, які їм щедро компенсував Василь III. Незважаючи на «довічність» цієї угоди, московсько-литовські війни за руські землі не припинялися до 1569 р.

Ключові слова: Литва, М. Глинський, Московське князівство, московсько-литовські війни, Сіверщина.

Російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., з новою силою привернула увагу українських істориків до необхідності переосмислення етапів формування експансіоністської політики Москви. У цьому контексті особливе місце належить литовсько-московським війнам кінця XV – першої половини XVI ст., які призвели до загарбання північно-східних українських земель і започаткували основні принципи сучасної зовнішньополітичної російської доктрини. Особливу роль у ній відіграє створення й активне використання «п'ятої колонії». Війна 1507–1508 рр., центральною подією якої є виступ М. Глинського, є показовою для висвітлення цієї проблеми. Необхідність висвітлення маловідомих фактів біографії М. Глинського та перебігу подій 1507–1508 рр. зумовлює актуальність та мету даної статті.

Варто відзначити, що окремого узагальнюючого вітчизняного дослідження, присвяченого московсько-литовській війні 1507–1508 рр., наразі не існує. Найфундаментальнішою залишається робота С. Гербста «Wojna Moskiewska 1507–8», видана 1935 р. Серед сучасних вітчизняних дослідників, у роботах яких висвітлюються окремі аспекти означеної проблеми, варто назвати Н. Яковенко, О. Русину, О. Козакова, В. Дебенка. Ґрунтовне дослідження московсько-литовських воєн XIV–XVII ст. належить білоруському історику А. Тарасу. Також важлива інформація про соціальну базу виступу М. Глинського та його значення міститься у працях російського дослідника М. Крома.

Після завершення литовсько-московської війни 1501–1503 рр. під владу Москви перейшла значна територія: на південному заході – Стародубське і Новгород-Сіверське князівства, володіння Мосальських і Трубецьких, а також ряд міст, головні з яких Брянськ, Мценськ; на центральній ділянці кордону Москва отримала Дорогобуж, а на північному заході – Торопець і Белую. Велике князівство Литовське втрачало 20 міст, 70 волостей, 22 городища і 13 великих сіл (Похлебкин В. В., 1995, с. 366), що становило майже третину підвладних йому руських земель. Проте ряд наукових праць, переважно радянського періоду, містить інформацію про 319 міст, що перейшли у 1503 р. під владу Москви (Мельник Л. Г., 1980, с. 82; История УССР, 1982, с. 146).

Захоплені території мали важливе стратегічне значення та надавали Москві низку економічних переваг. Так, під російським контролем опинилися ділянки важливих торгівельних магістралей: через Любеч проходила Дніпровська водяна магістраль; через Брянськ, Радогощ і Новгород-Сіверський проходила сухопутна дорога з Москви на Київ; через басейн Десни з її притоками і значну частину басейну Сожу російські міста вели активну торгівлю з Південно-Західною Руссю. У військово-політичному плані нові російські кордони створили зручний плацдарм для подальшого наступу на Київ, Смоленськ, Полоцьк, Вітебськ, яким московські правителі успішно скористалися вже через кілька років.

Обидві сторони вважали війну незавершеною, і на новому російсько-литовському кордоні одразу після укладення перемир'я розпочалися зіткнення, які згодом призвели до чергової литовсько-московської війни. Вже на початку 1504 р. розпочалася нова фаза литовсько-московських переговорів щодо укладення довготривалого миру, однак жодна зі сторін не погоджувалася на поступки: литовський князь Олександр наполягав на поверненні захоплених Москвою територій, а Іван III стверджував, що приєднані землі є його «отчиною»¹.

Ситуація не змінилася і після зміни російського правителя. Так, дізнавшись про смерть Івана III, Олександр, сподіваючись укласти мир, відправив до Москви вельмож Глебова і Сапегу з вимогою повернути землі, захоплені московітами в попередніх війнах. Однак вони отримали негативну відповідь і чергове твердження про те, що захоплені землі є «отчиною» московського князя. Більш того, після від'їзду литовських посланців Василій III відправив своє посольство до Вільно для оголошення про своє сходження на престол та надіслав своїй сестрі, дружині литовського князя Олені золотий хрест. Також, за свідченням М. Карамзіна, Василій III «к досаде короля, напомнил ему в сильных выражениях, чтобы он не беспокоил супруги в рассуждении ее веры. Одним словом, Александр увидел, что в России другой государь, но та же система войны и мира...» (Карамзин Н. И., 1852, с. 14).

У серпні 1506 р. помер литовський князь Олександр. Дізнавшись про це, Василій III одразу надіслав таємного листа своїй сестрі Олені, в якому пропонував їй «прославити» себе великою справою возз'єднання Литви, Польщі й Московії, переконавши своїх підданих обрати його королем. Однак Олена відповіла, що наступником її чоловіка вже оголошено його брата Сигізмунда².

Вже в березні 1507 р. до Москви знову прибули литовські посланці з офіційним сповіщенням про початок правління Сигізмунда I. Також в офіційній ноті містилося посилання на «вічний мир» 1449 р., за яким великий князь Василій II та великий князь Казимир IV зобов'язувалися не воювати за землі один одного³. Причому литовські правителі – і Казимир, і Олександр – цієї угоди не порушували, на відміну від московських володарів. Тому для укладення «вічного миру» Сигізмунд I пропонував Василю III повернути захоплені міста та звільнити литовських бранців. Крім цього, посланці скаржилися, що московіти нещодавно захопили чотири смолен-

¹ Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством в царствование Великого Князя Ивана Васильевича, часть 1-ая (годы с 1487 по 1533). *Сборник Императорского Российского Исторического Общества (СБРИО)*. Т. 35. Санкт-Петербург, 1882. С.460.

² Памятники дипломатических сношений Московского государства... С. 481–482.

³ *Литовская метрика* (1427–1506). Книга записей 5. Вильнюс, 1993. С. 251–254.

ські волості, а дорогобузькі поміщики притісняють литовських прикордонників⁴. Фактично Сигізмунд дорікав Василю, що той, говорячи про мир, розпочинає війну.

Однак Василій III заперечив всі вимоги і звинувачення, стверджуючи, що він «городовъ, и сель, его (Сигізмунда – Н. Т.) отчинъ, никаких за собою не держитъ, а держитъ, зъ Божьею помощью, отчину свою, чем его благословилъ отец его князь великій Иванъ Васильевичъ, и что ему Богъ дал от прародителей, и вся Русская земля государева вотчина. А что говорили, что въ перемирные лета, что сделали зъ братомъ его съ Александромъ, волости смоленскіе позаседали: ино государ во всемъ зятю своему Александру перемирные лета по его животь правилъ, а зъ Жикгимонтомъ королемъ государю перемир'я не бывало; а миру и добрые смолвы государъ съ Жикгимонтомъ хочеть, как будетъ пригоже»⁵. Загалом, на думку Карамзіна, у відносинах з Литвою Василій виявляв на словах миролюбство, намагаючись шкодити їй і таємно, і явно (Карамзин Н. И., 1852, с. 13–14).

Якщо спочатку Сигізмунд I навіть погоджувався на певні територіальні поступки в обмін на повернення Чернігова та інших сіверських міст⁶, то згодом зрозумів безперспективність такого підходу і вирішив повернути Сіверщину військовим шляхом (Русина О., 1998, с. 202).

Наприкінці квітня 1507 р. московське військо рушило на Литву. Рухаючись в обхід великих міст і укріплених фортець, московським воєводам вдалося проникнути далеко вглиб її території. Дізнавшись про це, Сигізмунд прибув до Вільно і наказав коронному гетьману С. Кішці скликати посполите рушення біля Мінська (Тарас А. Е., 2018, с. 70). Процес скликання народного ополчення у Великому князівстві Литовському був вельми тривалим. Тому коли нарешті було зібрано 14-тисячне військо, московіти вже відійшли з литовської території. До того ж Сигізмунд не отримав очікуваної допомоги від кримських татар, які обіцяли здійснити наступ на Путивль і Чернігів, щоб послабити Москву, однак не виконали своєї обіцянки. Щоб компенсувати невдачі, С. Кішка направив своє військо до Друцька, звідки наказав здійснювати невеликим кінним загонам набіги на прикордонні московські володіння.

У жовтні-листопаді 1507 р. московські воєводи Холмський і Я. Захар'їн-Кошкін рушили на Подніпров'я і розпочали осаду Кричева і Мстиславля. Однак міста чинили рішучий опір, і загарбники змушені були відмовитися від своїх планів та повернутися до Московії. Таким чином, перший етап війни не приніс бажаних результатів жодній зі сторін.

Другий етап війни 1507–1508 рр. пов'язаний з повстанням М. Глинського. Його постать викликала жвавий інтерес як його сучасників, так і наступних поколінь істориків. Так, Герберштейн відзначав, що «у литовців особливо знамениті були [військовою славою] два мужі: Костянтин, князь (Knes) Острозький і князь Михайло Глинський»⁷. Рід Глинських походив від татарського мурзи Мамає, який втік до Литви наприкінці XIV ст. і отримав у володіння Глинську волость, яка й визначила прізвище його нащадків. М. Глинський отримав європейську освіту і тривалий час перебував на службі у імператора Священної Римської імперії Максиміліана I Габсбурга. При німецькому дворі він засвоїв витончені манери та лицарські звичаї, успішно навчався як військовій справі – фехтуванню та боротьбі, так і модним розвагам – танцям та іншій «куртуазії»⁸. Саме світські навички допомогли М. Глинському після повернення в Литву стати довіреною особою великого литовського князя Олександра. На думку білоруського дослідника Тараса, після обрання останнього королем Польщі, М. Глинський фактично став намісником ВКЛ, хоча офіційно такої посади не існувало.

Військовий талант М. Глинського яскраво проявився у битві під Клецьком. У липні 1506 р. татарське військо, очолюване синами Менглі-Гирея Біті й Бурнашем, вдерлося до Литви і, дійшовши до Слуцька і Клецька, стало табором. Татари завдавали значних збитків, грабуючи

⁴ Памятники дипломатических сношений Московского государства... С.483.

⁵ Там само.

⁶ Памятники дипломатических сношений Московского государства... С.486.

⁷ Герберштейн С., *Записки о Московии*. Москва, 1988. С. 187.

⁸ Герберштейн С. Вказ. праця. С. 188.

поселення та вивозячи полонених до Криму. Король Олександр на цей час був уже дуже хворим і доручив командування коронному гетьману С. Кішці та маршалку дворному М. Глинському, яким вдалося зібрати близько 6–7 тисяч кінноти на противагу 8–12-тисячному татарському війську. Литовці вирушили до головного татарського табору, розташованого біля Клецька. По дорозі С. Кішка несподівано захворів, і командування перейшло до М. Глинського.

5 серпня 1506 р. литовське військо підійшло до Клецька і зупинилося на березі річки Лань, на протилежному боці якої на них чекали татари. Битва розпочалася з кількогодінної перестрілки з луків та арбалетів, під час якої М. Глинський наказав звести дві переправи для своєї кінноти. Татари зосередили увагу на правій переправі, залишивши без належної уваги ліву. Скориставшись цим, литовці швидко переправилися на протилежний бік та стрімким ударом розділили татарське військо на дві частини. Частина татар потрапила в оточення і була знищена, а решту хоругви М. Глинського переслідували до Слуцька і Прип'яті. У результаті цієї битви було звільнено близько 40-ка тисяч полонених та захоплено більше 30-ти тисяч коней (Тарас А. Е., 2018, с. 79).

Через три дні після перемоги під Клецьком помер Олександр, і серед литовської знаті виникло занепокоєння, що М. Глинський, повернувшись на чолі переможного війська, спробує захопити владу. Опозиційну по відношенню до М. Глинського аристократію очолив гродненський воєвода Я. Заберезинський. Початком конфлікту між ними став випадок, описаний С. Герберштейном: «Одного разу трапилось, що за його наказом (М. Глинського – *Н.Т.*) поїхали в Троки за вівсом для королівських коней. Тамтешній воєвода Іоан Заберезинський <...> першого разу дозволив (взяти вівса), але пригрозив візнику побоями, якщо той знову з'явиться. Про це повідомили князя Глинського. Він знову послав (туди), візника побили і вівса не дали. Воєвода приїхав до Вільна, і, коли він входив до покоїв короля, Олександр відвернувся і притулювся до вікна – а між тим у них є правило, якщо до великого князя являється така висока посадова особа, то він встає і робить кілька кроків їй назустріч. Герцог Михайло теж знаходився в кімнаті. Тоді Заберезинський голосно сказав, що він помітив немилість, але не знає, чим її заслужив. Князь Глинський розповів історію з візником і вівсом. Той почав було виправдовуватися, говорячи, що він начебто думав про користь короля, але король на це відповів: «Я не потребую опікунів, я вже повнолітній». Після цього Заберезинський вийшов. Немилість була настільки велика, що він втратив воєводство і ще одну посаду, хоча зазвичай воєводство дається пожиттєво і не відбирається. Заберезинський обіймав ще й третю посаду; він і його друзі побоювалися, що і з цієї його виженуть, а тому вважали за краще, щоб він помирився з герцогом Михаїлом. Так і зробили. Третя посада залишилась за ним, але в серці він затаїв злобу»⁹.

Неприятне ставлення литовських аристократів до М. Глинського підсилювалося його стрімким кар'єрним зростанням – з одного боку, та всебічною протекцією, яку він надавав своїм братам Івану, Василю та Федору – з іншого. Тому, побоюючись посилення роду Глинських після перемоги під Клецьком і скориставшись смертю великого князя Олександра, Я. Заберезинський звинуватив М. Глинського в державній зраді. Незважаючи на те, що М. Глинський із братами присягнули на вірність новообраному Сигізмунду, наклеп Я. Заберезинського негативно вплинув на їхню подальшу кар'єру – великий князь відібрав у Івана Глинського посаду київського воєводи, перевівши його до Новогрудка, а Михайла видалив зі свого почту. Останній вимагав розглянути справу в суді (*commune iudicium*) і навіть звертався за підтримкою до брата Сигізмунда Владислава. Однак король не задовольнив його прохання, що призвело до подальшої конфронтації та визначило подальший хід московсько-литовської війни.

Опис наступних подій дещо різниться в джерелах. Так, С. Герберштейн стверджує, що М. Глинський, обурений відмовою короля розглянути його справу, відправив посланця до московського царя. У своєму зверненні М. Глинський просив надати йому гарантії щодо власності, маєтностей та «вигоди і пошани». В обмін на це він погоджувався перейти на службу

⁹ Герберштейн С. Вказ. праця. С. 188.

до московського правителя зі своєю вотчиною, а також з тими землями, які він зможе захопити силою чи вмовить здатися. Василій III, якому були відомі «доблесть и искусство этого мужа, чрезвычайно обрадовался такому известию и обещал исполнить все, что просил у него Михаил, т. е. дать ему, как тот желал, грамоту с присовокуплением клятвы»¹⁰. Водночас в літописному зводі «Русській времянникъ» міститься інформація, що брати Глинські, ображені відмовою Сигізмунда, виїхали до Турова, де очікували на вирішення своєї справи. Дізнавшись про це, саме Василій III відправив до них посланця з пропозицією свого заступництва: «И слышавъ то Князь великий Василей Ивановичъ, что Глинские от короля уступили, а живутъ в своей отчине. И послалъ къ нимъ своего сына боярскаго Коломнятина Митю Иванова сына Губу съ грамотою, зовучи Глинскихъ к себе въ службу, чтобы къ нему ехали и съ вотчинами»¹¹. Таким чином, саме ініціатива Василя III могла спричинити потужний виступ Глинських.

У цьому ж літописі подається цікавий факт про контакти Глинських із кримським ханом: «И в те поры пришоль къ нимъ изъ Крыму посоль отъ Менгилирея царя Хозя и Мирза, о томъ чтобы князь Иванъ съ братьею ему служилъ. А царь хочетъ ихъ посадити на Кіеве, и на всехъ Кіевскихъ пригородкахъ, и беречи ихъ отъ короля и ихъ отчинъ»¹². Ймовірно, пропозиція Василя III видалася братам Глинським більш вигідною, і вони схилились на його бік. У будь-якому випадку, на думку М. Крома, перехід Глинських на московський бік означав переростання повстання з внутрішньоолитовської події в один з етапів московсько-литовської війни (Кром М. М., 2010, с. 33).

Заручившись підтримкою Москви, М. Глинський спочатку вирішив розправитися зі своїм кривдником Я. Заберезинським: в грудні 1507 р. він з 700 вершниками вночі вдерся до його маєтку біля Гродно і наказав відтяти йому голову¹³. У січні 1508 р. М. Глинський зібрав 2-тисячний загін, спустошив Слуцьку і Копильську волості й захопив міста Мозир і Бобруйськ. Він двічі намагався захопити Слуцьк, але гарнізон міста, який очолила княгиня Анастасія, втримав оборону. М. Глинський не відмовився від захоплення Слуцька, оскільки хотів одружитися з Анастасією й отримати право на Київ, яким раніше володів її покійний чоловік Семен Олелькович¹⁴. Однак княгиня Анастасія була вельми релігійною, зберігала вірність покійному чоловікові, а до М. Глинського не мала ніякої симпатії (Тарас А. Е., 2018, с. 80).

Наприкінці січня – на початку лютого 1508 р. М. Глинський здійснив невдалу спробу оволодіти Ковенським замком, в якому був ув'язнений хан Великої орди Ших-Ахмет. Сигізмунд I одразу використав це проти М. Глинського, повідомивши Менглі-Гірею, що той хотів звільнити Ших-Ахмета і виступити разом із ним проти кримського хана.

Навесні до братів Глинських прибув посланець від Василя III, дяк Микита Губа Маклаков, який від імені московського князя обіцяв надати їм у володіння всі захоплені литовські міста¹⁵, що повинно було підштовхнути їх до більш рішучих дій. Московіти розгорнули одночасно наступ у трьох напрямках: воєводи Д. Щеня з Новгорода та Я. Захар'їн-Кошкін з Москви рушили на Смоленськ, Г. Федорович з Великих Лук пішов до Полоцька, а В. Шемячич вирушив на допомогу М. Глинському.

Однак московська підтримка не допомогла останньому захопити жодного великого міста, окрім Мозиря та Друцька. Так, у травні 1508 р. об'єднане військо М. Глинського і В. Шемячича протягом двох тижнів безуспішно намагалося взяти Мінськ, гарнізон якого значно поступався їм чисельністю¹⁶. Після невдалої осади вони відійшли до Борисова, звідки надіслали Василю III

¹⁰ Герберштейн С. Вказ. праця. Москва. С. 189.

¹¹ Рускій времянникъ, сиречь, Летописецъ, содержащій російскую історію. Ч. 2. Москва, 1820. С. 261.

¹² Там само. С. 262.

¹³ Стрийковський М. *Літопис Польський, Литовський, Жмудський і всієї Русі*. Львів, 2011. С. 863.

¹⁴ Там само. С. 864.

¹⁵ Рускій времянникъ... С. 263.

¹⁶ *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией (АЗР)*. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. С. 23.

листа, в якому просили, щоб він «велел бы своим воеводам спешить к Менску, иначе братья и приятели его, Глинского, и все христианство придет в отчаяние, города и волости, занятые с помощью великокняжеской, подвергнутся опасности, и самое благоприятное время будет упущено, ибо ратное дело делается летом» (*Цит.* за Тарасом А. Е., 2018, с. 80). Проте Василій наказав усім своїм воеводам йти до Орші. По дорозі М. Глинський та В. Шемячич захопили Друцьк¹⁷.

Водночас на Київщині діяли загони під керівництвом Василя Глинського, про що свідчить скарга Л. Тишкевича королю від 7 червня 1508 р. щодо спустошення його володінь у Київському повіті Глинським. У Хроніці М. Стрийковського згадується про безуспішну осаду повстанцями Житомира й Овруча¹⁸, однак в інших джерелах ця інформація не підтверджується.

У липні 1508 р. московські війська підійшли до Орші: «И приступали к городу и не единь день, и изъ пушекъ били, да не учинили граду зла никотораго»¹⁹. Але дізнавшись, що туди рухаться 16-тисячне литовське військо на чолі з К. Острозьким, відійшли за Дніпро. М. Глинський наполягав на генеральній битві, однак московські воеводи вирішили відступити без бою, а К. Острозький у свою чергу їх не переслідував. Московські війська, відступаючи на південний схід, пограбували і спалили посад Мстиславля, а потім безуспішно намагались захопити Кричев.

У серпні того ж року литовські війська, очолювані К. Острозьким, М. Фірлеєм та С. Кішкою, здійснили контрнаступ на Сіверщину та захопили фортецю Білу, Торопець і Дорогобуж, але не змогли їх втримати. М. Глинський поїхав до Москви, «и Князь великій князя Михаила въ службу къ себе принялъ, да и пожаловалъ даль ему два града на пріездъ, Ярославецъ, да Медыню, да подъ Москвою села, и жаловалъ его платьемъ и конми и доспехи, да и отпустилъ его въ его отчину къ братье, а съ нимъ послалъ воеводу своего Князя Василья Несвицкого съ людьми, да и пищальниковъ многихъ беречи градовъ ихъ от Литвы...»²⁰.

На початку осені 1508 р. обидві сторони були виснажені й потребували відпочинку. Тому наприкінці вересня до Москви прибули литовські посланці С. Глібович, Я. Сапега та І. Богданов із пропозицією «о миру и о любви и о вечномъ докончаніи»²¹. І вже 8 жовтня між Литвою і Московським князівством було підписано «вічний мир», за яким «Князь великій съ королемъ докончаніе взялъ, а грады Русскіе и сі волостьми, своєюж отчину, и Князей Шемячича, и Стародубскаго, и Новосильскихъ Князей, и Одоевскихъ, и Воротынскихъ и Белевскихъ и Трубецкихъ и Мосальскихъ, и съ ихъ отчинами написалъ Князь великій в свою страну...»²². Фактично це означало юридичне закріплення Сіверщини за Москвою. Литві поверталася частина волостей, захоплених московськими військами в ході бойових дій 1507–1508 рр., в тому числі й володіння Глинських, які їм щедро компенсував Василій III. Цей договір був ратифікований на початку 1509 р. Незважаючи на «довічність» цієї угоди, московсько-литовські війни за руські землі не припинялися до 1569 р.

Отже, незважаючи на досить вузькі хронологічні рамки, війна 1507–1508 рр. стала черговим повноцінним етапом московської агресії, під час якого було здійснено спробу використати руських князів як «п'яту колону». Однак відсутність підтримки повстання М. Глинського свідчила про лояльність місцевої аристократії до литовської влади і небажання переходити під московський протекторат. У свою чергу, навіть попри невдалі військові операції братів Глинських та закріплення їхніх вотчин за Литвою, Василій III прийняв їх на службу з великою пошаною, що свідчило про його намір використовувати руських князів у наступних війнах із литовцями. Надалі ця практика широко застосовувалася московськими правителями.

¹⁷ Рускій времяникъ... С. 266.

¹⁸ Стрийковський М., Вказ. праця. С. 864.

¹⁹ Рускій времяникъ... С. 266.

²⁰ Там само. С. 267.

²¹ Там само. С. 270.

²² Там само. С. 270.

Список використаних джерел та літератури

- История Украинской ССР*, 1982. Т. 2. Киев.
- Карамзин Н. И., 1852. *История государства Российского*. Том VII и VIII. Издание Александра Смирдина. Санкт-Петербург.
- Кром М. М., 2010. *Меж Русью и Литвой: Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV – первой трети XVI вв.* М.
- Мельник Л. Г., 1980. Зміцнення українсько-російських політичних та економічних зв'язків після падіння ординського ярма. *Український історичний журнал*. № 9. 80–85.
- Похлебкин В. В., 1995. *Внешняя политика Руси, России и СССР за 1000 лет в именах, датах, фактах*: Справочник. Вып. 2.: Войны и мирные договоры. М.
- Русина О., 1998. *Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського*. Київ.
- Тарас А. Е., 2018. *Войны Московской Руси с Великим княжеством Литовским и Речью Посполитой*. Мн.

Nataliia Tokar

UKRAINIAN LANDS IN THE LITHUANIAN-MOSCOW WAR 1507–1508

The article examines the next stage of Moscow's expansion in relation to Ukrainian lands at the beginning of the 16th century. After the end of the Lithuanian-Moscow war of 1501–1503, considerable territories came under the power of Moscow, which had important strategic importance and provided Moscow with a number of economic advantages. However, both sides considered the war unfinished, and clashes began on the new Russian-Lithuanian border immediately after the conclusion of the armistice, which later led to another Lithuanian-Moscow war.

At the end of April 1507, the Moscow army marched on Lithuania, and in autumn made an unsuccessful attempt to capture Krychev and Mstislavl. However, the cities put up a determined resistance and the invaders were forced to abandon their plans and return to Muscovy. Thus, the first stage of the war did not bring the desired results to either side. The second stage of the war of 1507–508 was connected with the rebellion of M. Glynskyi, who enlisted the support of Moscow and in January 1508 devastated Slutsk and Kopilsk volosts and captured the cities of Mozyr and Bobruisk. In the spring of 1508, the Muscovites simultaneously launched an offensive in three directions: from Novgorod and from Moscow to Smolensk, from Velikie Luki to Polotsk, and V. Shemyachich went to help M. Glynskyi. However, Moscow's support did not help the latter capture any major cities, except for Mozyry and Drutsk. In August, Lithuanian troops launched a counteroffensive on Severshchyna, captured Bila, Toropets and Dorohobuzh fortresses, but could not hold them. In the early autumn of 1508, both sides were exhausted and needed rest. Therefore, already on October 8, an "eternal peace" was signed between Lithuania and the Moscow principality, according to which Severshchyna was legally attached to Moscow, and part of the volosts captured by the Moscow troops during the hostilities of 1507–1508, including the possessions of the Glynskyi, were returned to Lithuania, which were generously compensated by Basil III. Despite the "eternity" of this agreement, the Muscovite-Lithuanian wars for Russian lands did not stop until 1569.

Key words: Lithuania, M. Glynskyi, Moscow principality, Moscow-Lithuanian wars, Severshchyna.

References

- Istorija Ukrainskoj SSR*, 1982. [History of Ukrainian SSR]. Т. 2. Kyiv.
- Karamzin N. I., 1852. *Istorija gosudarstva Rossijskogo* [History of the State of Russia]. Tom VII y VIII. S. P.
- Krom M. M., 2010. *Mezh Rus'ju i Litvoj: Zapadnorusskie zemli v sisteme russko-litovskih otnoshenij konca XV – pervoj tretj XVI vv.* [Between Russia and Lithuania: Western Russian lands in the system of Russian-Lithuanian relations at the end of the XV – first third of the XVI centuries]. М.
- Mel'nyk L. H., 1980. Zmitsnennya ukrayins'ko-rosiys'kykh politychnykh ta ekonomichnykh zv'yazkiv pislya padinnya ordyns'koho yarma [Strengthening of Ukrainian-Russian political and economic connections is after falling of Gold Horde]. *Ukrayins'kyi istorychny zhurnal*. 9. Kyiv. 80–85. (In Ukrainian)
- Pokhlebkyn V. V., 1995. Vneshnjaja politika Rusi, Rossii i SSSR za 1000 let v imenah, datah, faktah: Spravochnik. Vyp. 2: Vojny i mirnye dogovory [Foreign policy of Rus, Russia and USSR for 1000 years in the names, dates, facts: reference Book. Vyp. 2: Wars and peaceful agreements]. М.
- Rusyna O., 1998. *Siverska zemlia u skladi Velykoho kniazivstva Lytovskoho* [The Seversky land is part of the Grand Duchy of Lithuania]. Kyiv. (In Ukrainian).
- Taras A. E., 2018. *Vojny Moskovskoj Rusi s Velikim knjazhestvom Litovskim i Rech'ju Pospolitoj* [Wars of Moscow Rus with the Great duchy Lithuanian and the Rich Pospolita]. Mynsk.